Arrateko kondairaz zenbait ohar

Jaiotzak eta heriotzak mugatzen du bizitza. Eta, zer esanik ere ez, bi pasarteok garrantzitsuak direla pertsonaren baitan.

Sortzea alaitasunez hartzen baldin badugu eta amaieraz alde beharra negarrez, ezta batere harritzekoa eibartarrontzat Arrate hain leku maitagarria izatea. Gure kondairaren usteetan han hasten bai da bizia; munduko izate honen sorrera.

Haurrak, beste toki batzuetan Paristik edo zikoinak ekartzen dituen bezala, Eibarrera Arratetik ekartzen dira. Guretzat Arrate da bizitzaren sorlekua eta debozioz hara doaz gure pozak. Baina, haurrak sortu ez ezik, ezkon-laguna topatzeko ere, hango mendi-gailurrean dagoen harrizko kurutzari Kredoa otoitzez hiru buelta ematea baino hoberik ez'a. Latsurregik 1936ko Argiaren Egutegian ongi zion bezala.

Ezkongaia bilatzeko ahalmena eta bizitzaren sorrera izatez gainera, aintzina, Eibarren umerik gaixotzen zenean on zen Arratera eroan eta Amabirgiñaren kapatetik igarotzea. Andra Mari Arratekoa zen bizitzaren zaindaria, 1784ko kanta batek dion bezala: "magal zabal orretan bizi oi gazala".

Bizitzaren misterioaz, adinekoek ez ezik, haurrak ere kezkatzen dira, eta Arratera heldu ta elizan sartzeaz bat, Eibarko umen guzien galdera izaten da, ea haurtxoak non gordetzen diren. Gurasoak, nolabait eranizun beharrez, sabaiaren erditik zintzilik dagoen itsasontzia seiñalatzen dute. Haurraren irudimena hain luzea denez, inoiz haurtxoren baten burua ikustera ere heltzen dira, baina umeen negarra noiznahi entzuten dute.

Hortik, itsasoz ekartzen diren ustea zabaltzen zen. Baina, izatez, zintzilika dagoen itsasontzitxoa, marinelen oparia baizik ezta. 1785eko kanta batean era hontara aipatzen dena, itsas-gizonak erromes aurkeztean:

Marinel fraka-luze
Arrate-zaliak
emen etorri dira
ontziak zeresat
itsaso zabalian
balegoz bezela
ermitau paratzeko
beren pozgarritzat.

*Arrateko kantategia aski aberatsa da eta bertako ohituraz zenbait berri eskaintzen dizkiguna. Joan zen mendera arteko kantak han-hemenka nituen eta **Odon Apraizi Omenaldia** (Gasteiz, 1981) deritzan liburuko 335-352 orrialdeetan jasoak daioz.*

*Kantarik zaharrenetakoak eta berezienak: "Arrateko zelaiko / bai floridadea..." bezala hasten direnak dira. Horiek zenbait mendez gure garaira arte heldu dira, baina Amabirjiña koroatzean berriagoak sartu ziren (E. Urroz-en **Historial de la Virgen de Arrate** deritzan liburuaren azken bi orrialdeetan datozenak) eta haiek popiki-poliki baztertuz joan dira.*

*Arrate bizitzaren sorleku izateak mitologia zaharreko sineskeretara eroaten gaitu. Baina, horrez gainera bada beste kondaira bat ere, euskal mitologiako Marigana hurbiltzen gaituena. Arraten Andra Mariaren irudia agertzeaz, eleiza bat bertan eraikitzea eskatzen omen zuen eta inguruko biztanleek Azitainen eraiki nahi, hubilago edukitzearren. Egunaz bertara biltzen zituzten harriak, gauaz Amabirgiñak garraiatzen omen zituen Arrateko zelaira, Ataungo jentilen antzera. Hortik ezagutzen da "Aida txuri ta belio...", Urrozek aipatutako liburu horren 26. orrialdean jasotzen duena. Kondaira hori, nik dakidanez, Marzial Martinez Arregik jaso zuen lehenik **Euskal-Erria** aldizkarian argitaratzeko (1884. urtean, XI zenb., 266-270 orr.). Elgetan, Uriarteko Andra Mariagatik gauza bera esan ohi da eta inguru hauetan kondaira horrek izan duen hedakundea aipatzen nuen **Elgueta con Anguiozar y Ubera** liburuaren 76-77 eta 123 orrialdeetan.*

*Euskal mitologiako Mari nahasturik aurkitzea ezta hain harrigarria. J.M. Barandiaranek, bere ikerketen ondorean hara zer adierazten zigun: "Izen oni darraizkion izen-ondoak, erriak numen ortaz zedukan aburua erakusten digute, **Andre Mari** izenak, Amabirjiñari ematen zaion izen berbera ain zuzen, argi asko erakusten digu zer nolako andi ta gurentzat zedukaten Mari euskaldunak" (**Obras completas**, t. I, 337 orr.).*

Izan ere, sineskerietako Mari ezta arkitzen Akitaniako dibinitateen artean, eta Birjinarekin bateratsu dator Erdi-Aroan.

*Elizak VI. mendetik ospatzen du Mariaren birjiñatasuna eta mende bat geroago sartu zuten Inglaterran Sortzez garbiaren debozioa, San Veremundok handik Nafarroako Iratxe monastegira ekarria, 1090. urtean, A. Azkaratek **La flor de la Liturgia renovada** deritzan liburuan dakarrenez (Buenos Aires, 1976.eko argitalpenaren 345-348 orrialdeetan jasotzen duenaren araberq).*

Hortik beste bi edo hiru mende geroztikoa dugu Arrateko Andra Mariaren debozioa.

*Agiri zaharretan, 1498. urtean aipatzen da lehen aldiz **Nuestra Señora de Arrate**, usa edo herri basoetatik Eibarko biztanleei urterako egurtzak markatzean. Ez dago zalantzarik aintzinagotik ba zena. Gainera, elizaren gotiko aztarnak XIV. mendera eroaten gaitu, Fr. Jose A. Lizarralde zenaren ustez, hamalaugarren mendearen hasieretakoa da Amabirjinaren irudia. Eta, arkitekturaz, elizaren burualdia bera ere gotiko ... razkoa da, bere sola poligonala kantoi bakoitzeen ... dartutako horma eraikiekin.*

Agiri zaharrago eta zehatzagoak nekez aurkitu ... Arrateko altura haietan maiz odeiak bezala inguratzen ... bere misterioa. Hala ere, eibartarrontzat Arraten sortzen da ... zitza. Eta, irailaren 8an, urtero bezala, edo 1710.eko ... dioten bezala, hara doaz Eibar eta bere inguruko ...

Atozte Arrate'ra jentia
aldapan bada ere nekia
adoratzen birjiña santia.
Izanik bada au gure jabia
emango digu bere grazia...

Juan SAN MART...

El cancionero de Arrate es una buena muestra de las tradicio... nes y de la expansión que antaño tuvo ésta advocación ma... rana, y lo publiqué en el volumen I, ...menaje a Don Odón de Apraiz (Vitoria, 1981, páginas 335-352). Aparte de ... leyenda de transporte de los materiales, depositados en Azi... tain para la erección del templo, y que de noche eran llevados a la campa de Arrate, lo más antiguo y original cons... aquellas canciones donde en su primera o segunda estrofa se inserta "Arrateko zelaiko / bai floridadea...", que pueden re... montarse al siglo XVI.

Su antigüedad hace que a veces la Andra Mari se confunda con la divinidad pagana de Mari, tal como advirtió J.M. de Barandiaran (**Obras completas**, tomo I, pág. 337). Sin em... bargo, tanto una como otra se introdujeron durante la Edad Media. En el caso de Arrate, no hay lugar a dudas que se han mezclado las creencias paganas con las cristianas.

En uno y otro caso, las averiguaciones históricas, con testi... monio escrito, no nos llevan más allá del año de 1498, donde se cita a **Nuestra Señora de Arrate** en la saca anual de leña del común para el vecindario eibarrés. La imagen de la Vir... gen es de estilo gótico, de primeros del siglo XIV, según Fr. José A. Lizarralde. Y, la estructura arquitectónica de la cabe... tera del templo, con planta poligonal y contrafuertes en sus ... ces angulares, también viene a ser gótica, probablemente contemporánea a la imagen.

Bertsolari txapelketako doinuak (IV)

*Orain arte aztertu ditugun doinuak, zortzi pentagramadunak (zortziko txikia eta zortziko nagusia), gehienik erabilten direnak dira eta bertsolariek ohituak dira halako bertsoak erraz jartzen. Baina badaude beste bertsomolde batzu, zailagoak jakina, gutiago kantatzen direnak saio arruntetan eta batzuetan soilik kantatzen direnak, esaterako, bertso-molde berezi hauek behartuak direnean edo gai eta neurri libreetan bertsolariak trebetasuna adierazi nahi dueneun. Halako bat da **hamarreko txikia**: hamarrekoa hamar bertso-lerro edo pentagrama bete behar direlako, eta txikia, zortziko txikiak bezala, 7-6 silabadunak direlako bertso-lerroak.*

Oraingo txapelketaren lehen faseko lehen aldian (Hernani, Markina, Tolosa, Lesaka, Hendaia, Aramaio) zortziko txikia eta zortziko nagusia izan ziren bertso-molde behartuak; eta bigarren aldian, ofizioak kantatzeko, hamarreko txiki hau izan zen behartua. Beraz, Zornotzan eta Azkoitian bertsolari guztiek erabili zuten bertsomolde hau. Baina betebeharretik aparte, batzuen batzu gai libreak kantatzeko ere erabili zuten hamarreko txikia.

Dakigunez "Pello Josepe" doinua seiko nagusia da, eta doinu labur horrekin zortzikoa kantatzeko, lehenengo pentagrama biak birritan kantatzen dira, bigarrenekoan hitz berriak jarriz. Berdin gertatzen da beste seiko nagusi eder batekin: "Goizian goizik" doinuak sei pentagrama ditu eta zortziko nagusia doinu honekin kantatzeko lehenengo pentagrama biak birritan kantatzen dira. Hamarreko txikia (edo nagusia) kantatzeko, sarritan, bertsolariek bide berdina hartzen dute, hots, zortziko txikiaren (edo nagusiaren) doinua hartu eta bi pentagrama berriz kantatuz, hamarrekoa osatu. Baina doinu guztiak ez dira ondo moldatzen gehiketa hau egiteko eta ohituraz badaude doinu batzu besteak baino egokiagoak gahiketa horrekin hamarreko txikia (edo nagusia) kantatzeko. Eta bertso saioetan hauek dira, zer esanik ez, gehienik erabilten direnak. Azter dezagun bertso-molde hau aurtengo txapelketan. Zazpi doinu erabili dira, eta hauetatik bi, lehenengoa eta hirugarrena, 1980.eko txapelketan ere kantatu ziren (Auspoa-141, 13 eta 19).

● A. Biko erritmoak

1. Ofizioak binaka kantatzeko doinu hau erabili zuten Zornotzan Mendizabal-Olaldek, eta Azkoitian: Otamendi-Begiristainek, Altuna-Lizasok, Zeberio II-Areitiok eta Ziarda-Eexeberriak. Kartzelako gaia kantatzeko ere erabili zuten Azkoitian Zeberiok eta Areitiok, Markinan Olaldek eta Zeberiok, azken honek 6/8 Konpasean, Zornotzan Olaldek eta Peñagarikanok. Lesakan Agurra kantatzeko erabili zuen Peñagarikanok doinu hau.

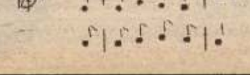

2. Aitolak, Aramion eta Zornotzan, doinu berau erabili zuen Agurra kantatzeko, baina zortziko (5/8) konpasearekin, hala kantatuz:

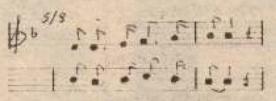

B. Hiruko erritmokoak

3. Ofizioak binaka kantatzeko doinu hau erabili zuten Zornotzan Lertxundi-Peñagarikanok, Mañukorta-Mendiburuk, Aurre-Otañok eta Agirre-Aitolak, eta Azkoitian Murua-Lasak. Markinan Kartzelako gaia kantatzeko Mendizabalek erabili zuen.

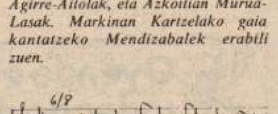

4. Ofizioak kantatzeko erabili zuten doinu hau Zornotzan Telleria-Enbeitak:

5. Abel Enbeitak soilik kantatu zuen doinu hau Markinan Agurra jartzeko:

C. Zortziko erritmokoak

6. Etxebarriak Hendaian Agurra kantatzeko erabili zuen doinu hau, gero Azkoitian ofizioetan erabili zuten Alkat-Sarduik:

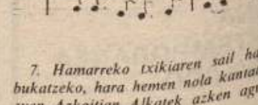

7. Hamarreko txikiaren sail hau bukatzeko, hara hemen nola kantatu zuen Azkoitian Alkatek azken agurra:

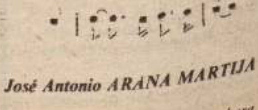

José Antonio ARANA MARTIJA

Los tipos de estrofas hasta ahora estudiados, el zortziko ... mayor, son los que normalmente ... zan los bertsolaris en sus ...

Pero hay otros tipos de ... suelen utilizarse o en los ... el presentador lo exige así o ... bertsolari, en temas libres, ... mostrar su habilidad ...

*Una de estas estrofas es el **hamarreko txikia** o estrofa de 10 versos ... siete sílabas los impares y ... pares rimados. En número de ... por verso es igual al zortziko ... pero tiene dos versos más.*

En cuanto a la melodía para ... tipo de estrofa muchas veces ... rren los bertsolaris a ... dos versos, los dos ... intermedios. Esta ... misma que utilizan para el ... mayor cuando emplean la ... de "Pello Josepe" o "Goizian ... zik" que en su original son ... para estrofa de seis versos ... (10-8 sílabas), repitiendo la ... correspondiente a los dos ... versos se construye la ... el zortziko mayor. En el caso ... el zortziko txikia hay algunas ... marreko ... que se prestan mejor a ... ción de ocho pentagramas ... melodías ya clásicas ... que fueron también cantadas ... Campeonato de 1980. La ... igual a la primera, pero ... 5/8. Las otras cuatro ... usadas, pero pasan a ... archivo publicado de ... este tipo de estrofa.